

Література:

1. Біла Л.Р. Административная ответственность за нарушения антимонопольного законодательства: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1996.
2. Мельник С.Б. Монопольне (домінуюче) становище суб'єкта господарювання на ринку: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Одеська національна юридична академія. – О., 2001. – 192 с.
3. Стороженко О.М. Адміністративно-правова кваліфікація зловживань монополістичним (домінуючим) становищем на ринку: Дис. ... канд. наук: 12.00.07 – 2008.
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 7 грудня 1984 зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – ст. 1122.
6. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992 – № 21 – Ст. 296.
7. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – ст. 472.
8. Річні звіти Антимонопольного комітету України за 2007 рік, 2008 рік // електронний ресурс <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/index>.

Воробель У.Б., ЛНУ ім. І. Франка

ЗАКІНЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ БЕЗ УХВАЛЕННЯ РІШЕННЯ

В статті проаналізована можливість застосування норм інститутів припинення виробництва по справі та залишення заяви без розгляду в особі виробника. Розкриті особливості, пов'язані з застосуванням норм цих інститутів в особі виробника та висвітлені упущення та прогалини в правовому регулюванні цього питання.

In the article opportunity of applying of norms of the institution of cessation of the case proceeding and leaving request without consideration in the one of the kinds of civil justice, particularly in special proceeding, is analysed. Features bound with applying norms of this institution in special proceeding are revealed; gaps and indeterminations in legal adjusting of this matter are elucidated.

Закінченню розгляду справи без ухвалення рішення по суті справи в окремому провадженні в теорії цивільного процесуального права приділяли небагато уваги: окремі наукові роботи, присвячені цим формам закінчення судового розгляду в окремому провадженні, були опубліковані ще в 60-х роках двадцятого століття. З прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України [12] (далі – ЦПК України) були внесені зміни як у перелік підстав закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду, так і у перелік справ, які розглядаються за правилами окремого провадження. Проте в науці цивільного процесуального права цим змінам не була дана належна оцінка.

Деякі автори у своїх працях висвітлювали окремі аспекти форм закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення по суті справи в окремому провадженні. Зокрема, розкриттю цього питання були присвячені праці таких вчених, як В.І. Велівіса, Є.Г. Пушкаря, М.А. Тупчієва

та інших. Із сучасних процесуалістів цим питанням займаються такі вчені, як О.М. Куренкова, Л.Є. Гузь та інші.

Метою дослідження є висвітлення особливостей застосування цих двох форм закінчення розгляду справи без ухвалення рішення по суті в окремому провадженні та аналіз проблем, пов'язаних із застосуванням норм цих інститутів.

У порядку цивільного судочинства суди розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства (ст. 15 ЦПК України). Справи, що виникають із вищеперерахованих правовідносин, суди розглядають в порядку позовного, наказного та окремого провадження.

Основним і найпоширенішим видом цивільного судочинства є позовне провадження. Порядок здійснення судочинства в позовному провадженні врегульовано цивільним процесуальним законодавством. Звичайно не викликає сумнівів питання про застосування норм інститутів закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду в цьому виді судочинства, але як бути із іншими видами цивільного судочинства? Чи можливе застосування норм цих інститутів, наприклад, в окремому провадженні, адже ці інститути закріплені у главі 6 розділу III «Позовне провадження». Отже, постає питання про межі можливого застосування цих форм закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення в окремому провадженні.

Стаття 234 ЦПК України містить норму-дефініцію, яка визначає поняття окремого провадження. В межах окремого провадження суд «розглядає і вирішує питання про встановлення певних обставин, юридичних фактів, правового статусу особи, з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав» [13, с. 495].

Справи окремого провадження суттєво відрізняються від справ позовного провадження. Основні відмінності полягають у відсутності спору про право; відсутність позивача та відповідача; неможливість застосування низки правових норм, які притаманні позовному провадженню, зокрема, укладення мирової угоди, вирішення справи третейським судом тощо; самотійність об'єкту судового захисту справ окремого провадження, а саме – охоронюваний законом інтерес заявника тощо.

У зв'язку із відсутністю в окремому провадженні правового спору позивача і відповідача та пов'язаних із цим інститутів виникає питання про можливість застосування при розгляді справ окремого провадження норм інститутів закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду.

Як зазначає законодавець, справи окремого провадження суд розглядає з дотриманням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду цих справ встановлені розділом IV ЦПК України (ч. 3 ст. 235 ЦПК України).

Проблема полягає в тому, що самі положення норм статей 205 та 207 ЦПК України сформульовані законодавцем за допомогою правових

категорій, які характерні для позовного провадження: позов, позивач, відповідач тощо.

Отже, розглянемо підстави, що можуть бути умовами для закриття провадження у справі чи залишення заяви без розгляду у справах окремого провадження. Підстави закриття провадження у справі, передбачені ч. 1 ст. 205 ЦПК України є вичерпними та розширеному тлумаченню не підлягають [5, с. 573]. У зв'язку із особливостями окремого провадження не з усіх підстав, передбачених ч. 1 ст. 205 ЦПК України, справи окремого провадження можуть бути завершені закриттям провадження. Так, в силу прямої вказівки закону, справи окремого провадження не можуть бути завершені закриттям провадження з підстав, передбачених пунктами 4 та 5 ст. 205 ЦПК України. Адже, як зазначено в ч. 5 ст. 235 ЦПК України, справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди.

Також виникає питання – чи можливо справу окремого провадження закрити у зв'язку із відмовою заявника від заяви і прийняттям її судом (за аналогією п. 3 ч. 1 ст. 205 ЦПК України)? Відмова від позову – це процесуальна форма відмови від матеріально-правової вимоги позивача до відповідача. Більшість науковців у галузі цивільного процесуального права відстоюють позицію, що в окремому провадженні не може бути відмови від позову, оскільки в цьому виді судочинства немає процесуальних інститутів, нерозривно пов'язаних із позовом [1, с. 77–78; 9, с. 271; 13, с. 505].

Проте деякі науковці допускають застосування норм інституту відмови від позову у справах окремого провадження. Так, наприклад Л.Е. Гузь зазначає, що провадження у справі про встановлення факту перебування на утриманні може бути закрито у зв'язку із відмовою заявника від заяви (ч. 1 п. 3 ст. 205 ЦПК) [4, с. 204].

Судова практика щодо цього питання теж не вирізняється однозначністю. Так, наприклад, 13 березня 2008 року Царичанський районний суд Дніпропетровської області постановив ухвалу про закриття провадження у справі за заявою Н., заінтересована особа відділ освіти Царичанської районної державної адміністрації, про усиновлення у зв'язку з відмовою від заяви. Суд мотивував своє рішення тим, що згідно з ч. 3 ст. 235 ЦПК України справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК. Та відповідно до ч. 2 ст. 11 ЦПК України особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд, а відповідно до ч. 2 ст. 31 ЦПК України позивач має право протягом усього часу розгляду справи відмовитися від позову. А також, приймаючи до уваги ті обставини, що ця відмова від заяви не суперечить чинному законодавству, не порушує будь-чиїх прав та законних інтересів, суд вирішив, що вона повинна бути прийнята, а провадження закрито [11].

Суди ж апеляційної інстанції дотримуються протилежної позиції. Так, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим в ухвалі від 22.08.2006 року було зазначено, що норми процесуального закону передбачають можливість відмови лише позивача від позову. Справи про усиновлення як за цивільно-процесуальним законом в редакції 1963 року,

так і за ЦПК України від 18.03.2004 р., підлягають розгляду в порядку окремого провадження. А чинний закон взагалі не передбачає можливості відмови від заяви у справах окремого провадження [10].

Тобто, буквально тлумачення п. 3 ч. 1 ст. 205 ЦПК України не дозволяє закривати окреме провадження у справах у зв'язку із відмовою від заявлених вимог. Проте, на практиці може виникнути ситуація, в якій заявник втратить інтерес до судового рішення і захоче відмовитись від заявлених вимог. Чи навпаки за допомогою ухвали про закриття провадження у справі, у зв'язку з відмовою від заявлених вимог, заявник захоче показати своє ставлення до заявлених ним вимог і остаточно припинити справу. Для цього, на нашу думку, достатньо лише коректно сформулювати підставу, передбачену п. 3 ч. 1 ст. 205 ЦПК України, а саме «позивач (заявник) відмовився від заявлених вимог і така відмова прийнята судом».

Усі інші підстави закриття провадження у справі, передбачені ч. 1 ст. 205 ЦПК України, можуть застосовуватися і до справ окремого провадження.

Другою формою закінчення розгляду цивільних справ без ухвалення рішення по суті справи є залишення заяви без розгляду. Підстави залишення заяви без розгляду закріплені в ч. 1 ст. 207 ЦПК України.

Слід зазначити, що справи окремого провадження не можуть бути залишені без розгляду з підстави, передбаченої п. 6 ч. 1 ст. 207 ЦПК України. Це впливає із того, що справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду, а, отже, немає сенсу і у застосування п. 6 ч. 1 ст. 207 ЦПК України у справах окремого провадження. Адже, навіть за наявності договору про передачу справи на вирішення до третейського суду та надходження від заінтересованої особи заперечення проти вирішення справи в суді суддя не має права залишити її без розгляду, оскільки такий договір буде недійсним.

Що стосується інших підстав залишення заяви без розгляду, то, незважаючи на не надто вдале їх формулювання законодавцем, на нашу думку, всі інші підстави, передбачені ч. 1 ст. 207 ЦПК України, можуть бути підставами для залишення заяви без розгляду у справах окремого провадження.

Спеціальною підставою залишення заяви без розгляду у справах окремого провадження є наявність спору про право. Відповідно до ч. 6 ст. 265 ЦПК України, якщо під час розгляду справ у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Ця підстава залишення заяви без розгляду характерна для всіх категорій справ окремого провадження, адже, як слушно зазначає С. І. Велівіс, ця обставина впливає безпосередньо із природи справ окремого провадження, які характеризуються безспірністю [3, с. 10].

Так, наприклад, для справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі це правило конкретизовано. У ч. 1 ст. 265 ЦПК України встановлено правило, якщо держатель втраченого цінного паперу на пред'явника або векселя подасть заяву до суду, суд

постановляє ухвалу про залишення заяви про визнання втраченого цінного паперу на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на нього без розгляду. І це зрозуміло, адже якщо власник (держатель) цінного паперу на пред'явника або векселя з'явиться до суду і заявить про свої права на цінний папір або вексель, у порядку окремого провадження це питання вирішуватись не може, оскільки виникає спір про право цивільне між заявником та держателем. Тому суддя постановляє ухвалу про залишення заяви про відновлення права на втрачений цінний папір на пред'явника або вексель без розгляду і надає заявникові строк на звернення до суду з позовом про витребування даного паперу або векселя [9, с. 305].

У контексті розглядуваного питання слід приділити увагу і ще деяким аспектам завершення розгляду справ окремого провадження без ухвалення рішення по суті справи. Потребує наукового аналізу питання застосування у справах окремого провадження такого правового інституту як відмова у прийнятті заяви. Зокрема, ЦПК України передбачає застосування цього інституту у двох категоріях справ окремого провадження. Так, відповідно до ст. 271 ЦПК України, суд відмовляє в прийнятті заяви про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади, якщо вона не взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію права на нерухоме майно, або якщо заяву подано до закінчення одного року з дня прийняття її на облік. Аналогічні наслідки передбачає ЦПК України і у випадку, коли орган місцевого самоврядування подасть заяву про визнання спадщини відумерлою до закінчення одного року з часу відкриття спадщини (ст. 276 ЦПК України).

З цього приводу виникає ряд запитань. По-перше, яка правова природа цього інституту?. У чинному ЦПК України передбачено повернення заяви та інститут відмови у відкритті провадження у справі. По-друге, які правові наслідки відмови у прийнятті заяви, зокрема, чи матиме право заявник повторно звернутися із тотожною заявою до суду?

ЦПК України 1963 року передбачав такий інститут як відмову у прийнятті заяви. Зокрема, ст. 136 ЦПК України 1963 року закріплювала підстави і правові наслідки відмови у прийнятті заяви. Відмова судді в прийнятті заяви не перешкоджала повторному зверненню до суду з заявою в тій же справі, якщо було усунуто допущене порушення. Новим ЦПК України цей інститут було дещо удосконалено і перейменовано на повернення заяви.

На жаль, це питання залишилося невирішеним також і в доктрині цивільного процесуального права. Так, одні науковці зазначають, що в ст. 271 ЦПК України закріплені саме підстави відмови у прийнятті заяви про передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність. Проте на думку одних вчених ця стаття містить вичерпний перелік підстав відмови суду у прийнятті заяви про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність [13, с. 570], на думку інших в ній закріплено додаткові підстави відмови у прийнятті заяви [5, с. 697]. На жаль, науковці не дають роз'яснень ні щодо правової природи цього інституту, ні щодо його узгодженості із такими інститутами цивільного процесуального права, як повернення заяви та відмова у відкритті провадження у справі.

Інші науковці дотримуються протилежної позиції. Так, наприклад, О.М. Куренкова, зазначає, що звернення органу, який уповноважений управляти майном відповідної територіальної громади із заявою про передачу безхазяйної речі у комунальну власність до закінчення одного року з дня прийняття її на облік є підставою для повернення її заявнику, а у разі відкриття провадження у справі залишення її без розгляду. Свою позицію науковець аргументує тим, що ця обставина за своєю природою є більш характерна для інституту залишення заяви без розгляду, оскільки ця перешкода є такою, що може бути усунена у майбутньому [6, с. 59–60].

На нашу думку, при вирішенні цього питання передусім слід дати відповідь на запитання: чи обставини, які зазначені у ст. 271 та ст. 276 ЦПК України виступають передумовами права на пред'явлення заяви чи умовами реалізації цього права? Саме в залежності від того, як ми відповімо на це питання і залежатиме, які інститути цивільного процесуального права будуть застосовуватись. Адже, як відомо, наслідки відсутності передумов права на пред'явлення позову (заяви) та недотримання умов реалізації цього права неоднакові [8, с. 7].

У цивільному процесуальному праві під передумовами права на пред'явлення позову (заяви) розуміють такі обставини процесуального характеру, із наявністю, або навпаки із відсутністю яких процесуальний закон пов'язує виникнення у зацікавленої особи права на звернення до суду із позовом (заяви), тобто права на пред'явлення позову (заяви). До умов ж реалізації права на звернення до суду належать обставини, котрі визначають належне здійснення цього права, дотримання встановленого законом порядку звернення до суду із вимогою про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів [7, с. 12].

Таким чином, видається, що взяття нерухомої речі на облік органом, який здійснює державну реєстрацію права на нерухоме майно та дотримання однорічного строку з дня прийняття її на облік – це все ж таки передумови права на звернення до суду із заявою про передачу нерухомої речі у комунальну власність. Адже, власне з моменту спливу одного року з дня прийняття нерухомої речі на облік і виникає право в органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, звернутися із відповідною заявою до суду.

Сплив одного року з часу відкриття спадщини – це також передумова права на звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою, адже саме із цією обставиною закон пов'язує виникнення в органу місцевого самоврядування права на звернення із такою заявою до суду.

А тому, вважаємо за доцільне погодитися із позицією тих авторів, які зазначають, що у випадку наявності обставин, передбачених ст. 271 ЦПК України, вимога органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, має неправовий характер, а отже і не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а тому судді слід відмовити у відкритті провадження у справі (п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК) [9, с. 309].

А якщо судом буде встановлено, що річ не взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію права на нерухоме майно або заяву про передачу безхазяйної речі у власність відповідної територіальної громади подано до закінчення одного року з дня передачі рухомої речі

на облік вже після відкриття провадження у справі, то суд зобов'язаний закрити провадження у справі на підставі, передбаченій п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України.

Аналогічна ситуація і у випадку подання органом місцевого самоврядування заяви про визнання спадщини відумерлою до закінчення одного року з часу відкриття спадщини. У випадку, якщо ця обставина буде встановлена судом до відкриття провадження у справі, суду слід відмовити у відкритті провадження у справі (п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК України), якщо ж після, то закрити провадження у справі (п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України), оскільки така вимога є неправовою, а отже така справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо за доцільне вилучити ст. 271 чи ст. 276 з ЦПК України. Нам видається, що недоцільно виокремлювати ці обставини як окремі підстави відмови у відкритті провадження у справі чи закриття провадження у справі, оскільки вони охоплюються змістом підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК України і відповідно п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України.

Обидві форми закінчення справи без ухвалення рішення по суті, у випадку застосування будь-якої із них, торкаються одного із основних прав громадян – права на звернення до суду за судовим захистом. Як слушно зазначає С. І. Велівис, неточне формулювання правил цих інститутів приховує в собі небезпеку необґрунтованої відмови у правосудді [2, с. 66].

Але, як бачимо, законодавча регламентація застосування цих форм закінчення розгляду справ без ухвалення рішення у справах окремого провадження далека від досконалості, а це зумовлює на практиці виникнення багатьох проблем. Зокрема, це веде до відсутності одноманітності в тлумаченні норм інститутів закриття провадження у справі, чи залишення заяви без розгляду при розгляді справ окремого провадження.

Саме тому, з метою вироблення єдиної концепції застосування норм цих інститутів у справах окремого провадження, нові теоретичні дослідження в цьому напрямі мають бути спрямовані на вироблення пропозицій з удосконалення цивільного процесуального законодавства.

Література:

1. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як стадія цивільного процесу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Бондаренко-Зелінська Надія Леонтіївна. – К., 2007. – 207 с.
2. Велівис С.И. Об оставлении судом гражданских дел без рассмотрения / С.И. Велівис // Вестник Московского университета. – 1969. – № 5. – С. 59–67.
3. Велівис С.И. Оставление судом первой инстанции гражданского дела без рассмотрения: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. № 12.712 «Гражданское право и гражданский процесс» / С.И. Велівис. – М., 1971. – 22 с.
4. Гузь Л.Е. Судебное установление фактов, имеющих юридическое значение / Леонид Евдокимович Гузь. – Х.: «Полиграфист», 2007. – 702 с.
5. Кравчук В.М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В.М. Кравчук, О.І. Угриновська. – К.: Істина, 2006. – 944 с.
6. Куренкова О.Н. Теоретические и практические аспекты прекращения производства по гражданским делам в судах общей юрисдикции: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / Куренкова Ольга Николаевна. – Саратов, 2006. – 183 с.

7. Мкртчян А.Ф. Предпосылки права на предъявление иска в арбитражный суд / А.Ф. Мкртчян // Арбитражный и гражданский процесс. – 2005. – № 5. – С. 12–14.
8. Пушкар Є.Г. Наслідки порушення передумов права на позов: [Конспект лекцій] / Євген Григорович Пушкар. – Л.: Видавництво Львівського університету, 1972. – 63 с.
9. Тertiшніков В.І. Цивільний процесуальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / Володимир Іванович Тertiшніков. – Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 584 с.
10. Ухвала Апеляційного суду Автономної Республіки Крим у справі № 22-895/06 // <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
11. Ухвала Царичанського районного суду Дніпропетровської області у справі № 20-60/08 // <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
12. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 1 вересня 2009 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Атіка, 2009. – 144 с.
13. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Бичкова С.С., Білоусов Ю.В., Білоусов В.І. та ін.]; За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: Атака, 2008. – 840 с.

Гулій А.М., ЛДУВС

ВПЛИВ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО КАНОНІЧНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО ПРАВА

Исследуется вопрос влияния канонического права Католической Церкви XIII века на формирование романо-германского права и его место в романо-германской правовой семье. Необходимость научного исследования влияния канонического права на формирование романо-германского права обусловлено тем, что эти нормы активно влияли на жизнь европейских стран XIII века, что было обусловлено значительной ролью Католической Церкви в общественной жизни Средневековья. Анализ действующего законодательства Украины также дает основания утверждать, что церковные каноны существенно повлияли и влияют на формирование отечественной правовой системы.

Necessity of scientific investigation of canon law influence on Romano-Germanic law formation rose the fact that these regulations had active impact on European countries' life in XIII century, that depended on important role Catholic Church in social life during Middle Ages. The analysis of current Ukrainian legislation also gives grounds to state that church canons had and still have an essential impact on native law system formation.

Постановка проблеми. Необхідність наукового дослідження впливу канонічного права на формування романо-германського права зумовлено тим, що ці норми активно впливали на життя європейських країн XIII століття, що обумовлювалося значною роллю Католицької Церкви в суспільному житті Середньовіччя. Аналіз чинного законодавства України також дає підстави стверджувати, що церковні канони суттєво вплинули і впливають на формування вітчизняної правової системи та юридичної науки.

Стан дослідження. Дослідженню проблеми визначення поняття та ознак канонічного права та його впливу на формування романо-